

1

בראשית טו לך לך

קפג

וימררו את חייהם⁷⁵ וחשבו למחות את שמם⁷⁶ וזה טעם דן אנכי, שאביא אותם במשפט, אם עשו כנגדו עליהם או הוסיפו להרע להם⁷⁶, וזהו מה שאמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם (שמות יח יא), כי הזדון הוא שהביא עליהם העונש הגדול שאבדם מן העולם, וכן כי ידעת כי הזידו עליהם (נחמיה ט י). והרב נתן טעם בספר המדע⁷⁷ לפי שלא גזר על איש ידוע, וכל אותם המריעים לישראל אלו לא רצה כל אחד מהם הרשות בידו, לפי שלא נגזר על איש בידוע. ולא נתכנו דבריו אצל⁷⁸, שאפילו גזר שאחד מכל האומות יריע להם בכך וכך וקדם זה ועשה גזרתו של הקב"ה זכה בדבר מצוה, ומה טעם בדבריו כאשר יצוה המלך שייעשו בני מדינה פלוני מעשה מן המעשים, המתרשל ומטיל הדבר על האחרים חומס וחוטא נפשו, והעושה יפיק רצון ממנו. וכל שכן שהכתוב אמר וגם את הגוי אשר יעבודו, שיעבדו הגוי כולו⁷⁹ והם הלכו מעצמם למצרים⁸⁰, אבל הטעם כאשר כתבתי וכבר הזכירו רבותינו הענין הזה, אמרו בואלה שמות רבה⁸¹ משל לאדון שאמר לבנו יעשה עם פלוני ולא יצערנו, הלך ועשה אף על פי שעשה עמו חנם לא הניח שלא היה מצער, כשנתרצה האדון לבנו וגזר⁸² על מצעריו הריגה⁸³, כך גזר הקב"ה שיהיו ישראל משועבדין במצרים עמדו עליהם זשעבדום בחוזק⁸⁴, אמר הקב"ה היה לכם לנהוג כם כעבדים ויעשו צרככם⁸⁵, אני קצפתי מעט והמה עזרו לדעה⁸⁶, עד כאן. ודבר ברור הוא כי השלכת בניהם ליאור אינה בכלל ועבדום וענו אותם, אבל היא עקירתם לגמרי, וכן מה שאמרו תחלה הבה נתחכמה לו פן ירבה (שמות א י), אינו בכלל עבדות וענוי, מלבד מה שהוסיפו בענוי עצמו, וימררו את חייהם בעבודה קשה וגוי (שם יד), והוא מה שאמר הכתוב וירא את עניינו ואת עמלינו ואת לחצנו (דברים כו ז). ודע והבן כי האיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה לא ינקה הליסטים ההורג אותו בעבור שעשה מה שנגזר עליו, הוא רשע בעונו ימות, ודמו מיד הרוצח יבוקש, אבל כאשר תצא הגזירה על פי נביא יש בעושה אותה דינים, כי אם שמע אותה ורצה לעשות רצון בוראו כנגדו אין עליו חטא אבל יש לו זכות בו, כאשר אמר ביהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בנים רבעים ישבו לך על כסא ישראל (מ"ב י ל), אבל אם שמע⁸⁷ המצוה והרג אותו לשנאה או לשלול אותו, יש עליו העונש כי הוא לחטא נתכוון, ועבירה הוא לו. [כן הכתוב

אומר בסנחריב הוי אשר שכט אפי וגוי' כגוי חנף אשלחנו ועל רמב"ן עם עברתי אצונו (ישעי' י הו), ואמר הכתוב והוא לא כן ידמה ולבכו לא כן ישוב כי להשמיד בלבכו (שם ז), ועל כן הענישו בסוף, כמו שנאמר והיה כי יבצע ה' את כל מעשהו אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשר ועל תפארת רום עיניו וגוי' (שם יב), ואמר בו שה פזורה ישראל אריות הדיחו הראשון אכלו מלך אשר וזה האחרון עצמו נבוכדראצר מלך בבל לכן כה אמר ה' הנני פוקד אל מלך בבל ואל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשר (ירמיה ג יז יח), והנה זו ראייה שנענש מלך אשר על הרעה שעשה לישראל, והנה נבוכדראצר שמע כי הנביאים פה אחד קוראים אותו להחריב ירושלים והוא וכל עמו נצטוו על כך מפני הנביא, כמו שכתוב הנני שולח לך ולקחתי את כל משפחות צפון נאם ה' ואל נבוכדראצר מלך בבל עבדי והביאותים על הארץ הזאת ועל יושביה והחרמתים (ירמיה כה ט), וכתוב הנני נותן את העיר הזאת ביד הכשדים וביד נבוכדראצר מלך בבל והציתו את העיר באש (שם לב כח טז), ואף על בית המקדש עצמו אמר ונתתי את הבית הזה כשילה (שם כו ו), והם יודעים כי מצות השם היא כמו שאמר. נבוכדראצר לירמיהו, ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' (שם מ ב ג), ואף על פי כן נענשו הכשדים כולם בסוף, והיה זה מפני שני טעמים, האחד שגם הוא נתכוון להשמיד כל הארץ להגדיל ממלתו כמו שכתוב בו והשכתי גאון זדים וגאות עריצים אשפיל (ישעי' יג יא), וכתוב ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה וגוי' (שם יד יג), וכתוב אעלה על במתי עב אדמה לעליון (שם יד), וכתוב באומתו האומרת בלבבה אני ואפסי עוד (שם מז ח), ואמר בו חבקוק הוי בוצע בצע רע לביתו לשום במרום קנו וגוי' (חבקוק ב ט), והנה זה כענשו של סנחריב, ולכך אמר הכתוב לכן כה אמר ה' הנני פוקד אל מלך בבל ואל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשר (ירמיה ג יח). אבל היה במלך בבל עונש אחר שהוסיף על הגזרה והרע לישראל יותר מאד, כמו שאמר בו קצפתי על עמי חללתי נחלתי ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עולך מאד (ישעי' מז ו) ועל כן בא עליהם עונש כפול ומכופל שנשמד זרעו לגמרי, ולא יהיה לבבל שם ושאר נין ונכד (שם יד כב), ונשמדה עירו לעולמים, שנאמר והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה לא

הרמב"ם. סיפה היה אומר הרמב"ן אילו אמר הכתוב בלשון צווי שיעבדום הגוים, אבל כאן אמר דרך ספור ועבדום וענו אותם ולכן נענשו. שמן הדין אינם רשאים בני נח. שהחזירו על הדינים. להיות כפוי טובה. שהם נתעשרו מיסוף ולבסוף לא ידעו אותו. ולכן נענשו. 81 ל. טו. 82 שם: גזר. 83 שם: להרגן. 84 כמ"ד יש הוספה: לא שמדו בהן (כלומר לא משום שישאל מרדו בהם, אלא שזדון לבם השיאם). 85 שם: עד שתשלם הגזרה. 86 זכרי' א. טו. 87 כן ע"פ כ"ב. ובכן

75 שמות א. יד. וכל זה תוספת על הנגזר ואין זה בכלל ועבדום וענו אותם (בחי"י). 76 יש להקשות: הגם שהוסיפו להרע לא היה להם ליענש רק על התוספת ולא על הרעה בעצמה. וי"ל כי בעבור התוספת נראה כעליל שהרעה בעצמה לא עשו לקיים גזירת הבורא, רק זדון לבם השיאם (קדושת לוי). 77 רמב"ם ה"ל תשובה, ספ"ו. אר ע"י השגת הראב"ד שם. כי דעתו ג"כ כדעת רבינו פה. 79 ע"פ כ"ב. ובס"י: כלומר. ובכסף מווקק מוחק תיבת כלומר. 80 ובמשך חכמה תריך שיטת

(יחזקאל כ ט) כי שלח להם נביאים קודם משה, כמו שאמר לו רד"ק משה, שלח נא ביד תשלח (שמות ד יג) וכן אומר בפרשת יחזקאל זאת ואחר שמצאנו חטאים שראוי לעונשם למה נאמר⁸⁶ כי בעון שאמר אברהם במה אדע (לעיל פסוק ח) נשתעבדו בניו במצרים, והלא הכתוב מעיד עליו ואומר: והאמין בה' (לעיל פסוק ו). ופי' במה אדע, כבר כתבנו טעמו⁸⁷, והאל ידע שיחטאו ואמר לאברהם כי יענישם ויהיו עבדים למצרים. ואף משה רבינו ע"ה אמר כן לישראל ידעתי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך אשר צייתי אתכם וקראת אתכם הרעה וגוי' (דברים לב כט). ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, אחרי תשלום ארבע מאות שנה יצאו מן העבודה כממון רב חלף עבודתם אשר עבדום.

להם רחמים על זקן הכבדת עלך מאד (ישעיה מז ו) והעבודה הזאת והענוי היה עונש מעשיהם שחטאו במצרים כמו שאמר בנבואת יחזקאל ואמר עליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו אני ה' אלהיכם, וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים (יחזקאל כ ז - ח), ואומר ואעש למען שמי (שם ט). הנה כי נתחייבו כליה בארץ מצרים במעשיהם הרעים, לולי שהאל עשה עמהם למען שמו כמו שאמר שלא יהיה מחולל שהרי אמר לאברהם להוציאם מארץ מצרים, וכן אמר למשה: אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם (שמות ו ח) וזה היה נודע כמו שאמר: אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים

16 ע"י נדרים לב. א. 17 לעיל פסוק ח.

חידושי הגרי"ז סימן ריב

21

הגדה של פסח: אלו עשה בהם שפטים וכו' ולא הרג בכוריהם דיינו. וצ"ב דלכאורה "בשפטים" נכלל כל עשרת המכות וממילא מכת בכורות בכללם. ונראה דהנך איתא ב"לך לך" (ט"ו י"ד) וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ובפרש"י דן אנכי בעשר מכות, וכן ב'וארא' (ז' א') ראה נתתיך אלקים לפרעה, פירש"י שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין, והיינו דהמכות היו מדין ומשפט על העבדות שהעבדו את בני ישראל (וכמוש"כ על פסוק זה בפ' וארא ע"ש), אבל במכת בכורות מבואר בשמות (ד' כ"ג) שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך, והיינו דמכת בכורות היתה עבור מה שלא שלחו את בני ישראל ממצרים, וכיון שמשני טעמים היו ע"כ כתבם לחדר.

מראה להם בכל יום ויום ואין אחד מהם דומה לחבירו, ואחר כך הוא משלם לכל גדולי המלכות וכו' כמו שכתוב במגלת אחשורוש עד: וחכם בישראל, שהפיל הקב"ה עצתו והרג ושתי. דבר אחר: כל רוחו יוציא כסיל - זה פרעה, שהיה מלעיג על דברי המקום, שהיה סבור מעשה כשפים הם, וקרא לכל בני ביתו לעשות כמותו. הוי: כל רוחו יוציא כסיל - זה פרעה, וחכם באחור ישבחה - זה הקב"ה, שנאמר בו: חכם לבב (איוב ט). באותה שעה אמר הקב"ה: אם בולע תנין את התנינין של מצרים, מנהגו של עולם הוא נחש בולע נחש. אלא יחזור לברייתו ויבלע אותם. מהו: ויבלע מטה אהרן את מטתם? אמר ר' אלעזר: נס בתוך נס. מלמד שחזר המטה לברייתו ובלע אותו. כשראה פרעה כן תמה ואמר: מה אני עושה ומה אילו יאמר למטה: בלע לפרעה ולכסאו - עכשיו בולע אותי? אמר ר' יוסי בר' חנינא: נס גדול נעשה במטה, שאף על פי שבלע כל אותן המטות שהשליכו, שהיו רבים לעשות מהם עמודים, לא הועבה, וכל מי שהיה רואה אותו היה אומר: זה מטה אהרן. ומכאן שהיה מטה אהרן סימן טוב לעשות בו נסים ונפלאות לדורות.

ט, ח ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה (שמות ז'). כועס הוא. מה הכבד כועס, אף לבו של זה נעשה כבד. אינו מבין, כסיל הוא. כי כעס בחיק כסילים ינוח (קהלת ז). במה מייסרין את הכסיל? במטה, שנאמר: ושבת לגו כסילים (משלי כו). אף אתה יסר אותו במטה, שנאמר: והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך (שמות ז'). דבר אחר: כבד [לב פרעה]. אמר הקב"ה: רשע! בלשון שהכבדת בו אני מתכבד עליך, שנאמר: וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה (שמות יד).

ט, ח [לך אל פרעה בבקר] הנה יצא המימה (שמות ז'). למה יוצא המימה? לפי שהיה אותו רשע משתבח ואומר שהוא אלוה ואינו יוצא לנקביו, לפיכך היה יוצא בבקר, בשעה שהוא נצרך תפוש בו. ח והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך (שמות ז'). כדי שתיירא פרעה ממנו.

ט, ט בזאת תדע כי אני ה' (שמות ז'). הדא הוא דכתיב: הן אל ישגיב בכחו מי כמהו מורה (איוב לו). בנוהג שבעולם בשר ודם שהוא מבקש להביא רעה על שונאו, פתאום מביא עליו, שלא ירגיש בו. והקב"ה הוא מתרה בו בפרעה על כל מכה ומכה כדי שישוב, הדא הוא דכתיב: בזאת תדע כי אני ה' [הנה אנכי מכה... על המים אשר ביאר] (שמות ז'), הנה אנכי נגף [את כל גבולך בצפרדעים] (שמות ז'), הנה יד ה' הויה [במקנך] (שמות ט), שלח העז את מקנך (שמות ט).

ט, ט על המים אשר ביאר [ונהפכו לדם] (שמות ז'). אמר הקב"ה הכה אלוהו תחלה ואחר כך עמו. משל ההדיוט: מחא אלהיא ויבהתון כומריא. וכן הוא אומר: יפקד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה (ישעיהו כד). והדגה אשר ביאר [תמות] (שמות ז').

ט, י [ויאמר ה' אל משה] אמר אל אהרן קח מטך [ונטה ידך על מימי מצרים] (שמות ז'). אמר ר' תנחום: למה לא לקו המים על ידי משה? כך אמר לו הקב"ה: המים ששמרוך בשעה שהושלכת ליאור, אינו דין שילקו על ידך. לפיכך לקו על ידי אהרן.

ט, י ונטה ידך על מימי מצרים [על נהרתם על יאריהם ועל אגמיהם] (שמות ז') - הכל מה שביאור ובאגמים ובנהרות. ועל כל מקוה מימיהם (שם/שמות ז') - מה שבקיתון. והיה דם בכל ארץ מצרים (שם/שמות ז') - אפילו המצרי רוקק כולו דם.

ט, י מפני מה הביא הקב"ה עליהם דם? מדה כנגד מדה, שכן אמר לאברהם: וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית טו). לפי שלא היו מניחין בנות ישראל לטבול מטומאתן, כדי שלא יהו פרים ורבים. לפיכך לקו המים בדם. ויעשו כן משה ואהרן וגו' (שמות ז').

ט, י [ולא יכלו מצרים לשתות מים] (שמות ז'). אמר ר"ל ברבי: ממכת הדם העשירו ישראל. כיצד? המצרי וישראל בבית אחת והגגית מלאה מים, ומצרי הולך למלאת את הקיתון ממנה, מוציאה מלאה דם, וישראל שותה מים. אומר לו: תן לי מעט מים בידך. נוטל לו ונעשין דם. אומר לו: נשתה אני ואתה בקערה אחת, וישראל שותה מים והמצרי שותה דם. עד שמוכר בדמים. מיד העשירו.

ט, יא ויעשו כן חרטמי מצרים [בלטיהם] (שמות ז'). מלמד שהיו סבורים שהיו מעשה כשפים.

ט, יא בלטיהם (שמות ז'). אמר ר' איבו בר נגרי אמר ר' חייא בר אבא: בלטיהם אלו מעשה שדים, בלטיהם (שמות ז') אלו מעשה כשפים. וכן הוא אומר: ואת להט החרב המתהפכת (בראשית ג), לפי שמעשה כשפים על ידי מלאכי חבלה נעשין.

ט, יא ויפן פרעה [ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת] (שמות ז'). לא חשש, שלא הרגיש במכת האלהים.

ט, יא ויחפרו כל מצרים [סביבת היאר] (שמות ז'). ר' יהודה אומר: הזכור של יאור לקה. ר' נחמיה אומר: מלמעלה ומלמטה לקה וכל מצרים לקו מימיה בדם. אמר לו ר' יהודה: ומה אני מקיים ויחפרו כל מצרים סביבת היאר? אמר לו: לפי שהיו המצריים אומרים: כל המים שראו משה ואהרן נעשו דם, והיו חופרים להוציא מים לשתות ממה שלא ראו בעיניהם.

ט, יא אמר ר' ברכיה: מאי דכתיב - ויהפכו כל המים אשר ביאר לדם (שמות ז')? משל לעבד שהיה לוקה בפני רבו. מה שהיה לוקה על מעיו היה הופך עצמו ולוקה על גופו. כך היה היאור מהפך עצמו כדי שלא תשלוט בו המכה ולא היה מועיל, שכלו נהפך דם.

ט, יא אמר ר' יוסי בר אבין: כלל ופרט וכלל - אי אתה דן אלא כעין הפרט. על מימי מצרים (שמות ז') - הרי זה כלל א'; על נהרתם על יאריהם ועל אגמיהם (שם/שמות ז') - הרי זה פרט; ועל כל מקוה מימיהם (שם/שמות ז') - הרי זה כלל אחר. מה אתה מרבה? כל הדומין להם.

ט, יא מהו: ובעצים ובאבנים (שמות ז')? רבותינו אמרו: אף עבודה זרה שלהם לקו בדם, כמה דאת אמר: אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו (ירמיהו ב). דבר אחר: ובעצים ובאבנים - שהיו המים ששותים עם יהודי בכלי אחד, בכלי עץ או בכלי אבן, נהפכין לדם בפיו. ויש אומרים: אף אמבטאות ובתי כסאות שלהם לקו וכשהיה אחד מהם הולך ויושב על גבי המטה או על גבי האבן או על גבי הסלע היו

א, ואת יעקב (שמות/א'). כל אלה מכחו של יעקב שסגל מצות ומעשים טובים וזכה להעמיד י"ב שבטים.

א, ה ואלה שמות בני ישראל (שמות/א'). על שם גאולת מצרים נזכרו כאן. ראובן שנאמר: ראה ראיתי את עני עמי [אשר במצרים] (שמות/ג'). שמעון על שם: וישמע אלהים את נאקתם (שמות/ב'). לוי על שם שנתחבר להם הקב"ה בצרתן מתוך הסנה, לקיים מה שנאמר: עמו אנכי בצרה (תהלים צא). יהודה על שם שהודו להקב"ה. יששכר על שם שנתן להם הקב"ה שכר שעבודם ביזת הים ביזת מצרים לקיים מה שנאמר: ואחרי כן יצאו ברכש [גדול] (בראשית טו). זבולון על שם שהשכין הקב"ה שכינתו, שנאמר: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות/כ"ה), ואין זבולון אלא בית המקדש, שנאמר: בנה בניתי בית זבל לך (מלא' = מלכים א' = ח). בנימין על שם: ימינך ה' נאדרי בכח (שמות/ט"ו). דן על שם: וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית טו). נפתלי על שם תורה ומצות שכתוב בהם: ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים יט). גד על שם המן שהאכילם, שנאמר: והמן כזרע גד (במדבר יא). אשר על שהיו מאשרים אותם כל שומעי גאולתן וגדולתן, שנאמר: ואשרו אתכם כל הגוים (מלאכי ג). יוסף על שם שעתיד להוסיף ולגאול אותם מכל המלכות, כשם שגאל אותם ממצרים, כמה דאת אמר: והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו [לקנות את שאר עמו] (ישעיהו יא) וכל הענין.

א, ו הוא שפירש ר' יהושע דסכנין בשו"ת: למה אין שמותם של שבטים שוים בכל מקום אלא שזה מקדים לזה וזה מקדים לזה? שלא יאמרו בני גבירות תחלה ובני שפחות אחרונה. ללמדך, שלא היו גדולים אלו מאלו. דבר אחר: למה הקדים אלו לאלו? לפי שהם תקרתו של עולם. זה שמתקן תקרה כראוי נותן עוביה של תקרה זו בצד ראשה של אחרת, לפיכך מקדים אלו לאלו. ומנין שהם תקרתו של עולם, שנאמר: [שמע אלי יעקב] וישראל מקראי [ישעיהו מח].

א, ז דבר אחר: ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש [ויוסף היה במצרים] (שמות/א') - עם יוסף היו במצרים שבעים. דבר אחר: ויוסף היה במצרים - אף על פי שזכה למלכות לא נתגאה על אחיו ועל בית אביו. כשם שהיה קטון בעיניו מתחלה, שהיה עבד במצרים, כך היה בעיניו אחר שהיה מלך.

א, ח וימת יוסף וכל אחיו [וכל הדור ההוא] (שמות/א'). ללמדך, שכל זמן שהיה אחד מהם קיים מאותן שירדו למצרים לא שעבדו המצרים בישראל.

א, ט ובני ישראל פרו [וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד] (שמות/א'). אף על פי שמתו יוסף וכל אחיו הם לא מתו, אלא פרו וישרצו. דבר אחר: כל אחת ואחת יולדת ששה בכרס אחד. דבר אחר: כל אחת יולדת י"ב ובני ישראל פרו הרי ב', וישרצו הרי ב', וירבו הרי ב', ויעצמו - ב', במאד - ב', מאד - ב', הרי י"ב. דבר אחר: ויעצמו - הרי ס'. ואל תתמה, שהרי עקרב שהוא קטן מן השרצים יולדת ששים. א, ח ר' יונתן אמר: ותמלא הארץ אתם (שמות/א') כחבושים של קנים.

א, ט ויקם מלך חדש (שמות/א'). כיון שראו המצרים כך חדשו גזירות עליהם, הדא הוא דכתיב: ויקם מלך חדש. רב ושמואל - חד אמר חדש ממש, וחד אמר שנתחדשו גזירותיו, שחידש פורענות וגזירות עליהם. טעמא דמאן דאמר חדש ממש דכתיב חדש, וטעמא דמאן דאמר שנתחדשו גזירותיו דלא כתיב וימת וימלך אלא ויקם. אשר לא ידע את יוסף (שם/שמות א'). על דעתיה דמאן דאמר חדש ממש - ניחא, על דעתיה דמאן דאמר שנתחדשו גזירותיו - מאי דריש ביה? דהוה דמי כמאן דלא ידע ליוסף כלל. רבנן אמרי: למה קראו מלך חדש והלא פרעה עצמו היה? אלא שאמרו המצרים לפרעה: בוא ונזדווג לאומה זו. אמר להם: שוטים, עד עכשיו משלהם אנו אוכלים והיאך נזדווג להם? אלולי יוסף לא היה לנו חיים. כיון שלא שמע להם הורידוהו מכסאו ג' חדשים, עד שאמר להם: כל מה שאתם רוצים הריני עמכם, והשיבו אותו. לפיכך כתב ויקם מלך חדש.

א, ח רבנן פתחי לה פתחא להאי פרשתא: בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכלם חדש את חלקיהם (הושע ה). ללמדך, כשמת יוסף הפרו ברית מילה. אמרו: נהיה כמצרים. מכאן אתה למד, שמשוה מלך ביציאתן ממצרים. וכיון שעשו כך הפך הקב"ה אהבה שהיו המצריים אוהבים אותם לשנאה, שנאמר: עתה יאכלם חדש את חלקיהם. אל תיקרי חדש אלא חדש, שחידש עליהם גזירותיו. א, ח אשר לא ידע את יוסף (שמות/א'). וכי לא היה מכיר את יוסף? אמר ר' אבין: משל לאחד שרגם אוהבו של מלך. אמר המלך: התיזו את ראשו, כי למחר יעשה לי כך. לכך כתיב עליו המקרא הזה - אשר לא ידע את יוסף; למחר הוא עתיד לומר: לא ידעתי את ה' (שמות/ה).

א, ט ויאמר אל עמו (שמות/א'). הוא התחיל בעצה תחלה, לפיכך לקה הוא תחלה. הוא התחיל בעצה שנאמר: ויאמר אל עמו, והוא לקה תחלה: ובכה ובעמך [ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים] (שמות/ז).

א, ט הבה נתחמה לו (שמות/א'). להם לא נאמר אלא לו. אמר ר' חמא בר' חנינא: אמרו, בואו ונתחכם לאלהיהם של אלו. אם נידונים בחרב, כתיב: ובחרבו את כל בשר (ישעיהו טו). לא נדון אותם אלא במים, שכבר נשבע שאינו מביא מבול של מים, שנאמר: כימי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח [עוד על הארץ] (שם/ישעיהו נד). והם לא ידעו שעל כל העולם אינו מביא מבול אבל על אומה אחת מביא. ועליהם אינו מביא, אבל הם באים ונופלין לתוכו, שנאמר: יגירוהו על ידי חרב מנת שעלים יהיו (תהלים סג). כי בדבר אשר זדו עליהם (שמות/י"ח). אמר ר' אלעזר: בקדרה שבישלו בה נתבשלו.

א, ט אמר ר' חייא אמר ר' סימאי: ג' היו באותה עצה - בלעם ויתרו ואיוב. בלעם שיעץ - נהרג. איוב ששתק - נדון בייסורין. יתרו שברח - זכו בניו וישבו בלשכת הגזית, דכתיב: ומשפחות ספרים ישבי יעבץ תרעתים שמעתים שוכתים המה הקינים [הבאים] מחמת אבי [בית] רכב (דה"א = דברי הימים א' = ב), וכתיב: ובני קיני חתן משה (שופטים א).

א, ט ועלה מן הארץ (שמות/א'). ועלינו לא נאמר אלא ועלה. אמר ר' אבא ב"כ: כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים. דבר אחר: